

ANBLADET

Nr 110 ISSN 0280-0993 MARS 2015

Organ för
NORRTÄLJE SLÄKTFORSKARFÖRENING

Årets viktigaste möte

Årsmötet 2015 är nu avklarat och föreningen är förberedd för att ta itu med alla viktiga uppgifter som stundar inför det nya verksamhetsåret.

Här kopplar årets föredragshållare Curt Lundblad av med kaffe och tårta efter väl förrättat värv. Denna gång visade Curt ett bildspel om sig själv, som också i hög grad var ett stycke Norrtäljehistoria.

Vid bordet också från v. Eva-Lisa Eriksson, Percy Andersson, Curt, Birgit Söderman och Ann-Marie Alfredsson.

Med jagare till Norrtälje

Jan-Olof Liljeroos, ny medarbetare i Anbladet. I detta nummer skriver Jan-Olof om riksdagsmannen Olof Jansson från Vaxtuna. Läs mer om Jan-Olof på sidan 3.

Anbladet utkommer med 3 nummer per år och utges av Norrtälje Släktforskarförening.

Tidningens adress: Box 280,
761 23 Norrtälje.

Hemsida: www.norrtelje-sff.se

Webmaster: Björn Bergström
webmaster@norrtelje-sff.se

Redaktör och ansvarig utgivare:
Urban Johansson

Tidningen ingår i NSFF:s medlemsavgift, f. n. 175 kr/år.
Bankgiro: 459-5724

Manus och idéer till artiklar kan insändas till tidningen under ovanstående adress. Artiklar och citat ur tidningen får användas efter angivande av källan.

Helårsprenumeration: 100 kr.
Enstaka exemplar av tidigare nummer kan köpas för 30 kr/st.

I NSFF:s styrelse ingår:

Ordf. Urban Johansson
Grovstaväg. 25, 761 93 Norrtälje
Tel: 070-692 48 36

Kassör Sven-Olof Gahnström
Stockholmsv. 24B, 761 43 Norrtälje
Tel: 0176-124 56

Sekr. Willy Menander
Asplundsv. 18, 760 10 Bergshamra
Tel: 0176-261 255

Klubbmäst. Birgit Söderman
Malsta-Ekebyv. 82, 761 71 Norrtälje. Tel: 0176-228 081

Ledamot Thomas Malmström
Rögården 5, 761 30 Norrtälje
Tel: 0176-224 626 *Suv.*

V. ordf. Ann-Marie Alfredsson
Grovstaväg. 25, 761 93 Norrtälje
Tel: 0176-266 280

Ordföranden har ordet

I förra numret av Anbladet efterlyste jag nya skribenter till vårt medlemsblad. Det berikar och ger nya infallsvinklar till vår intressanta hobby. I detta nummer kan jag således presentera en ny medarbetare som kommer att synas i spalterna några nummer framöver. Hans namn är Jan-Olof Liljeroos och han presenteras närmare på annan plats i detta nummer. Samtidigt vill jag passa på att tacka alla nuvarande och tidigare medarbetare i Anbladet. Utan er hade vårt medlemsblad varit oerhört mycket fattigare.

Vi står nu inför ett nytt verksamhetsår med allt vad det innebär av förväntningar men säkert också tillkortakommanden. Allt blir inte som man planerat. Idéer som när de kläcktes syntes lysande kanske visar sig inte var så lyckade. Man måste dock våga pröva nya banor, annars är risken stor att vår förening stagnerar i utvecklingen.

Jag har sagt det förut och jag säger det igen - var aktiva och tag del i föreningens verksamhet. Styrelsen är tacksam för alla förslag i den riktningen!

Urban Johansson

Bra sagt!

En fördel med att vänta barn är att man vet var man har dem.
Yvonne Lombard

Äkta män är i regel goda älskare. När de bedrar sina hustrur.
Marilyn Monroe

Hjärtat har sina skäl som förståndet aldrig kan fatta.
Blaise Pascal

Han är en gentleman i varannan tum.
Noel Coward

Jag har aldrig hatat en man tillräckligt mycket för att lämna tillbaka smyckena.
Marlene Dietrich

Jag vill absolut inte höra vad folk säger bakom min rygg. Det gör en alldeles för upplåst.
Oscar Wilde

Efterlysningar

Hej.

Jag letar efter min mormors syskonbarn eller barnbarn. **Smeden Carl Fredrik Rundgren** f. 15/2 1857, d. 2/3 1946. Han var verksam som smed i Ö. Libby (Husby-Lyhundra) och Myrbrinken 1 (Fågelsången/Karlsborg), Norrtälje.

Carl Fredrik var gift med **Maria Charlotta Nånberg** från Lohärad. de fick 10 barn, en dotter var min mormor Julia Charlotta. Alla barn var födda i Husby-Lyhundra. Endast en brors barn (Ulf Rundgren), har jag funnit.

Det är konstigt att inga andra av barnen har gått att spåra.

Smeden Carl Fredrik lär ha tillverkat alster till flera kyrkor runt Norrtälje.

Om någon i NSFF vet något om detta är jag mycket tacksam för svar till

Hans Larsson, Skärplinge, tel: 0294 - 210 95
hyls@telia.com

Jan-Olof Liljeroos

I Anbladet kommer nu i ett antal nummer att publiceras artiklar av Jan-Olof Liljeroos. Med anledning av detta följer här litet biografiska data om Jan-Olof, som jag sammanställt efter en träff med honom i hans lägenhet en litet gråkulen dag i november förra året.

Jan-Olofs anknytning till Norrtälje går 70 år tillbaka i tiden, således till 1944 då han gjorde rekryten och var placerad på jagaren HMS Malmö, som patrullerade vattnen utanför mellansverige i en tid då det rådde stor oro i hela världen.

Jagaren gick in till Norrtälje över natten vid ett tillfälle och besättningen gick i land för att roa sig på Folkets Hus i staden. Där träffade Jan-Olof Anna-Maja Wallén, som fem år senare kom att bli hans hustru. Jan-Olof bodde då i Sandviken och efter rekryten pluggade han i Stockholm, men träffade sin fästmo då och då genom den smalspåriga järnvägen som då gick från Östra station i Stockholm till Norrtälje. Efter giftermålet bosatte de sig i Sandviken där Jan-Olof arbetade på Sandvikens Järnverk.

Under stora delar av sitt yrkesliv arbetade Jan-Olof med fjärrvärmeteknik i Linköping, sedan Västerås och slutligen Uppsala. 1991 flyttade paret till Norrtälje efter att Anna-Maja sett en annons om direktbyte av lägenhet mellan Uppsala och Norrtälje. Detta skedde i samband med Jan-Olofs pensionering.

Jan-Olofs egna släktingar kommer från Finland men hustruns anor har anknytning till Norrtälje kommun. Först 1993-94 började han dock forska på allvar dels genom att utnyttja anteckningar i sin fars familjebibel dels genom det digra räkenskapsmaterial som var bevarat efter Anna-Majas fars konkurs i Norrtälje. Hans svärmor, som följde med vid familjens olika flyttningar förmedlade också mycket information till Jan-Olof.

I detta och kommande nummer av Anbladet kommer nu att publiceras en artikel om riksdagsmannen Olof Jansson från Vaxtuna följt av en längre artikel om Fredrik och Maria Wallén och deras affärsverksamhet i Norrtälje.

Angeläget från förbundsstyrelsen

Från nr 2/2014 har nedanstående uppgifter hämtats.

NÅDD går vidare

Projektet Namn åt de döda kommer att leva vidare. Den senaste versionen av dödsboken 1901-2013 har under sina första tre månader sålt i 8000 exemplar! Förbundsstyrelsen har nu beslutat att försöka täcka in perioden 1860-1900. Som tidigare skall detta ske med hjälp av frivilliga resurser. Uppskattningsvis rör det sig om 3,3 miljoner poster för denna period. Registreringen skall vara avslutad i slutet av 2016 med publicering av version 7 under hösten 2017.

Föreningsforum

Nytt forum för åsiktsutbyte mellan föreningarna och förbundsstyrelsen. Utbytet skall ske över webben till en början och förbundet är främst intresserat av synpunkter på de förslag och idéer som det lägger fram.

Släktforskar dagarna

2014 års släktforskar dagar i Karlstad besöktes av över 5000 personer. 2015 kommer dessa dagar att hållas i Nyköping den 28-30 augusti under ledning av Nyköpings-Oxelösunds Släktforskarförening. Temat för dagarna blir *Ett gods - en värld*. Huvudsponsor för mässan under lördag och söndag är Arkiv Digital.

Släktforskningens Dag

Den tredje lördagen i mars är traditionellt släktforskningens dag. Temat för 2015 är Norden och detta tema kommer också att uppmärksammas i 2015 års första nummer av Släkthistoriskt Forum.

På tapeten

Emigrantforum nylanseras på Rötter.

Här kan forskarna själva lägga in uppgifter och fotografier och diskutera olika emigrantöden. Tanken är att svenskättlingar från hela jordklotet skall kunna få hjälp att hitta utvandrade anförder.

Efter tekniska driftstörningar nylanseras nu detta forum med förhoppning om snabb tillväxt.

**Tomt i manus-
bunten!
Redaktören
behöver fler ar-
tiklar till nästa
nummer!**

Befolkningsstatistik för Länna socken

Det svenska tabellverket infördes år 1749 och det innebar att pastorerna i landet fick skyldighet att skriva befolkningsstatistik. Därför kan man med ganska enkla medel få fram korrekta siffror för olika socknar. Jag har valt min hemsocken för att visa ett konkret exempel.

I det nuvarande Länna understeg med all säkerhet invånarantalet 1 000 personer under 1600-talet och under början av 1700-talet. Siffran för dödlighet var stor, men någon folkminskning blev det uppenbarligen inte, eftersom födelsesiffran också var hög. Från omkring år 1720 minskade dödligheten och eftersom antalet födda fortfarande visade en viss ökning så växte följaktligen folkmängden avsevärt. Det tog dock drygt 300 år att fyrdubbla antalet invånare i Länna – från år 1575 (609 personer) till år 1888 då befolkningen hade ökat till 2 414.

När det gäller folkminskningen i socknen, från slutet av 1920-talet och fram till 1970-talet, så kan man förklara den med, att allt fler flyttade ut från socknen i förhållande till dem som flyttade in. Trots att antalet födda barn fortsatte att vara högre – åtminstone tidvis – än antalet avlidna, så sjönk antalet invånare ändå sakta men säkert under dessa fem decennier.

Under exempelvis 10-årsperioden 1931 till 1940 fördelade sig ökning och minskning i Länna socken så här:

År	Födda	Inflyttade	Döda	Utflyttade	Total befolkning
1931	40	129	28	202	2 614
1932	43	164	35	143	2 638
1933	25	121	37	179	2 567
1934	32	157	27	155	2 574
1935	35	121	44	160	2 539
1936	38	139	41	203	2 472
1937	41	159	29	191	2 452
1938	38	134	26	250	2 348
1939	26	139	38	205	2 270
1940	36	112	29	132	2 257
S:a	354	1 375	334	1 820	
Gsnitt	35	138	33	182	

Total 1 729 2 154

Differens: minus 425 personer över perioden.

Text: Roland Palmquist

Roslagens Sjöfartsminnesförening: Rospiggen 2015,
Redaktör: Svante Löfgren, Stockholm 2014, 144 sid.

Många författare medverkar i boken med ett brett spektrum av artiklar från tysk malm- och permittenttrafik vid Öregrund 1939-40 till skatteuppbörden i Vaddö kommun på 1930-talet. Skärgårdens liv och leverne står naturligtvis i fokus, vilket levandegörs av ett rikt bildmaterial i förnämligt tryck.

Ett mycket intressant bidrag till vår kunskap om Roslagen således signerat Roslagens Sjöfartsminnesförening.

NSFFs nya styrelse

Inga större förändringar i styrelsens sammansättning inträffade på årsmötet den 22 februari.

Sven Mohlne avgick efter ca 10 år i styrelsen och avtackades med blommor. Även revisorn Bengt Gunnarsson avgick och i hans ställe invaldes Bo Schylander, som tidigare ingått som styrelseledamot. Den nya styrelsen ser ut som följer.

Ordf. Urban Johansson, 1 år

V. ordf. Ann-Marie Alfredsson, 2 år

Kassör Sven-Olof Gahnström, 2 år

Sekre. Willy Menander, kvarstår 1 år

Klubbmästare Birgit Söderman, kvarstår 1 år

Thomas Malmström, 1 år

och program för 2015

Styrelsens förslag till verksamhetsprogram diskuterades på årsmötet.

4 mars Föredrag om skrock och skrymt

30 maj Försommarträff hos Rö hembygdsförening

September Mingelträff på stadsarkivet

Vidare framfördes förslag om en kurs om hur man förtecknar sitt släktarkiv, föredrag av John Crispinsson om den östra rikshalvans historia samt ett möte i Västernäs, Vaddö med Inga Gustavsson som medarrangör.

PRESSGRANNAR

Som vanligt innehåller **SLÄKT HISTORISKT FORUM** mycket av intresse för alla läsare. Temat folknöjen och teater i nr 5/2014 är inte bara av intresse för dem som har musiker, artister och skådespelare i släktrådet, utan även av stort allmänintresse.

Tidningen tar en utgångspunkt i slutet av 1700-talet och går sedan framåt till sekelskiftet 1900 med dess varieteter, cirkusar och teatersällskap. Artikeln berör också den mycket firade cirkusartisten Elvira Madigan, född Hedvig Antoinette Isabella Eleonore Jensen den 4 december 1867 i Flensburg, Tyskland och död den 20 juli 1889 i Tåsinge, Danmark. Hon växte upp som en firad cirkusartist på Circus Madigan.

Elvira är ju mycket känd genom hennes olyckliga kärlekshistoria med den svenske löjtnanten Sixten Sparre. Då Sparre var gift var förbindelsen helt omöjlig. Paret rymde, men då pengarna efter ett och halvt år var slut återfanns kropparna på ön Taasinge, söder om Fyn i Danmark. Det antas att Sparre först skjutit Elvira och sedan sig själv i ett gemensamt självmord.

Släkthistoriskt Forum kan som vanligt läsas på Norrtälje stadsarkiv.

Budget för 2015

2014 var ett lyckosamt år ur ekonomisk synvinkel för vår förening. Inte mindre än 7000 kr kunde styrelsen redovisa i överskott. För 2015 har styrelsen lagt ett förslag som slutar i en förlust på 4000 kr. Delvis beror detta på en planerad satsning på en förnyelse av medlemstidningen. Denna har under många år nu haft samma utformning och börjar kännas litet omodern.

I övrigt utgörs de största utgiftsposterna av tryckning av Anbladet porto för utskick.

Regler för Vaddö kanal 1835

Via Internet kan man hitta många historiskt intressanta dokument, vilket visas av följande. När Vaddö kanal invigdes fanns det förstås ett antal föreskrifter för dem som ville utnyttja kanalen, men också för de medborgare som fanns runt den nya vattenleden. C H Rålamb i Stockholm hade utfärdat reglerna (se nedan), vilka sedan Landshövdingeämbetet i Uppsala vidarebefordrade genom sina kungörelser av den 21 juli 1835.

Gustaf Vasa befallde redan på sin tid, att en kanal skulle ställas i ordning i den gamla igenväxta traditionella farleden, men projektet blev verklighet först under perioden 1820-1832. Under åren 1820 till 1840 grävdes kanalen, som då fick sin nuvarande sträckning och leden öppnades för trafik 1835.

Åren 1899 till 1902 rätades, breddades och fördjupades farleden och fick den utformning den har än idag. Enligt gamla traditioner påstods att kanalen skulle ha grävts av ryska krigsfångar, men det är fel, det stora arbete som lades ned utfördes däremot av svenska indelta soldater. Min egen farfars farfar sekundkorpralen Olof Danielsson Hjelm från Hälsinge regemente var med bland många andra i det säkert mödosamma arbetet. För den som är intresserad finns kanalens hela historia väl dokumenterad på Älmstas museum.

Roland Palmquist

Kungörelse, Uppsala den 21 juli 1835 (föreskrifter för nyöppnade Vaddö Kanal)

Till Sjöfarares kännedom och efterrättelse meddelas på begäran:

1:o Fartyg eller båtar av vilken beskaffenhet som helst, får inte passera den med dragväg försedda Kanalsträckan genom stakning. Fartygen bör alltid styras efter mitten av Kanalrännan. Skulle båten inte lyda roder utan nödvändigt med handkraft sätas av banken, får inte båtshakar eller vassa redskap användas, utan en med trissa eller klot i ändan försedd bärling, som för att inte skada bankarna stödes mot den sten- eller torvsatta doceringen ovan vattnet. Den som uppsåtligt bryter häremot bötar 10 riksdaler.

2:o Vid vite på 20 riksdaler är det förbjudet att utan tillsägelse till Brovakten försöka passera svängbron. Sker skada skall den dessutom ersättas. Samma vite för ridande, åkande eller gående som skadar bron.

3:o Om fartyg är av den storleken att svängbron inte behöver öppnas, skall farten minskas och genomfarten göras under brovaktens tillsyn. Den som det försummar betalar 10 riksdaler.

4:o Färjan får av sjöfarande passeras från den 15 maj till 1 augusti mellan klockan 4 förmiddag och 9 eftermiddag utan att anmäla sig hos färjvakten, Samma frihet gäller under resten av året vid dagsljus. Den som nattetid eller i mörker försöker passera utan att minska farten och anmäla hos färjvakten bötar 10 riksdaler och betalar eventuell skada.

5:o Skeppare är pliktiga att till Brovakten uppgiva sitt eget och fartygets namn, avgångs- och destinationsort, lastens innehåll och kvantitet och om så påfordra mätarbrev m.m. 3 riksdaler 16 skilling i vite för den som vägrar.

6:o När nu rågången och gårdsgårdsdelning med angränsande byalag är verkställd, är den gårdsgårds ägare, som inte håller ordentliga stängsel, så att ohägn vållas på Kanalområdet av hästar eller andra kreatur, förfallen till 10 riksdaler i vite.

7:o Allt fiske i kanalen och i sjöar där dragväg eller sten-kistor finns är förbjuden vid 15 riksdalers vite. Fiskebragder, stakar eller ruskor som hindrar seglationen får inte utsättas i Kanalen eller i den genom Duc d'Alber utmärkta leden i Storsjön.

8:o Den som skadar Kanalområdet, dess trädplanteringar och andra anläggningar, även färjan vid Bagghus inbegripen bötar 20 riksdaler.

9:o Fartyg, roddbåtar eller ekstockar får inte lägga till vid Kanalens bankar, där inte bryggor finns. Kanalens betjäning skall ge tillåtelse.

10:o De vid Kanalen anställda tjänstemän och betjänter är berättigade till samma skydd som Konungens Ämbetsmän eller de som sköter Rättens ärenden. Gör de själva under tjänsteutövning våld eller orätt med ord eller gärning ligger de i tveböte mot det som är stadgat i sådana mål. Det åligger dem, att mot var och en tillbörligen bemöta och i vad dem ankommer förhjälpa till snarexpedition.

11:o Böterna tillfaller hälften Konungen och hälften Åklagaren och åtföljs av ansvar, som genom allmän Lag kan för varje särskilt fall vara stadgat.
Stockholm den 30 juni 1834 C H Rålamb

Glöm inte att anmäla adressändring till föreningen när du flyttar!

Flyktingar i Roslagens byar

Mycket betungande för folket i byarna var inkvarteringen av flyktingar och fångar. År 1714 kom många flyktingar till Länna. De var drabbade av ryssarnas intåg i Finland under det så kallade stora nordiska kriget. Många flyktingar kom från Nyland (finska Uusimaa), ett landskap i Finland vid Finska vikens norra kust. Här i Roslagen fanns de inkvarterade i Grovstanäs, Underskog och Mörtsunda.

Stora nordiska kriget är en benämning på det krig som fördes i norra och östra Europa 1700-1721 mellan å ena sidan Sverige, Holstein-Gottorp och 1710-1713 även det Osmanska riket, och å andra sidan en koalition bestående av Sachsen-Polen, Danmark-Norge och Ryssland (från 1715 även Preussen och Hannover). Kriget avslutades med freden i Nystad 1721.

Ryske tsaren sände sina trupper mot östersjöprovinserna och Riga i Lettland föll 1710 i ryssarnas händer efter en åtta månader lång belägring. Ryssarna erövrade fram till 1715 dessutom Pernau, Reval, Keksholm och Viborg varigenom inte bara östersjöprovinserna utan även Karelen förlorades till Ryssland.

De ryska trupperna drog härjande genom Finland som försvarades av en armé under Carl Gustaf Armfeldt. Trots duglig krigföring besegrades han i slaget vid Storkyro i februari 1714 vilket ledde till att den svenska armén lämnade Finland. Sveriges effektivaste motdrag under dessa år var blockad med hjälp av kapare mot de numera ryska östersjöprovinserna.

Stockholm och Roslagen

En stor del av flyktingarna från den finska sidan slog sig ner i Stockholm med omnejd. Flyktingkommissionen var verksam här och det var nära till de finländska myndigheter som fortsatte sitt arbete i Sverige. Men det var en dyr stad att leva i och många försökte få tillstånd att bosätta sig på billigare orter. År 1715 uppgavs cirka 12 000 finska flyktingar leva i Stockholm, vilket vid den tiden motsvarade en femtedel av huvudstadens befolkning.

Flyktingar från samma socken eller stad i Finland, vilka slog sig ner på samma plats i Sverige, kände sig ofta förpliktade att bistå varandra. Bland annat förekom det att man lånade pengar med förbehållet att låntagaren skulle betala tillbaka om "de komma till den förmögenheten". Säkert spelade den sociala kontakten med personer från den egna hemstaden en stor roll.

Hopp om tryggare tillvaro

Under Stora nordiska krigets senare del, i Finland bättre känt under benämningen "Stora ofreden", sattes tusentals människor i rörelse. Det gick skrämmande rykten om hur brutalt de ryska soldaterna behandlade de erövrade folken. Speciellt hemska var de berättelser som flyktingarna från Baltikum spred i Finland. Baltikum erövrades i sin helhet av ryssarna före år 1710 och detta

medförde att en stor del av ståndspersonerna i Baltikum sökte sig till Finland undan fienden.

När Viborg föll år 1710 började en period av flykt också från Finland. Man flydde undan fienden, dels ut i ödemarken för att efter en kortare tid återkomma till det egna hemmet, dels till Sverige där man hoppades få en tryggare tillvaro.

De som flydde undan kriget kom nästan uteslutande från de svenska provinserna och dessa människor betraktades inte som ett främmande befolkningselement i Sverige. En del kunde klara sin försörjning själva. De mest välbärgade hade kanske privategendomar i Sverige eller släktingar som kunde bistå dem. Många av kronans tjänstemän och "betiente" kunde få nya tjänster i moderlandet, något som dock inte gällde alltför många. Tusentals flyktingar var helt utblottade och behövde myndigheternas hjälp för att klara sitt uppehälle och till den änden beslöt man år 1706 att påbjuda en första riksomfattande kyrkokollekt till flyktingarnas förmån. Åren 1708 och 1709 följde ytterligare två kollekt.

Skuldtyngd statskassa

På grund av landets totala utarmning och att statskassan var hårt skuldtyngd - efter två årtionden av krig så blev assimilationen av "de egna" en veritabel katastrof med elände och lidande. Efter den ryska ockupationen år 1713 ökade flyktingskarorna i Sverige allt mer. Detta ledde till allt större problem, framför allt i Stockholm, och flyktinghjälpen måste på något sätt organiseras. En särskild kommission tillsattes därför, vilken skulle sköta utdelningen av de kollektmedel, som sex gånger om året skulle drivas in i de svenska församlingarna.

Barnarov på Åland

I augusti 1714 ockuperade ryska trupper Åland. De kom i snabba galärer, tog i land och gick hårt fram i landskapet. De inte bara brände, stal och misshandlade utan rövade också bort flera hundra åländska barn. Många kan ha slutat sina dagar som slavar i Persiens dåvarande huvudstad Esfahan.

Med tiden bleknade minnet av de många barnen som så abrupt ryckts från sina hem och föräldrar. I dag hade vi knappt känt till denna otäcka episod i Ålands historia om det inte varit för listan från 1723 med namnen på de försvunna. Den är tio sidor lång, daterad Kastelholm den 24 juni 1723 och undertecknad av kronfogden Wilhelm Pihl. Vad som hände de bortrövade vet vi inte säkert. Rapporter från svenska officerare som släppts ur rysk fångenskap, berättar att en del utnyttjades som arbetskraft vid bojarernas gods i närheten av Moskva. Andra ska ha sålts som slavar till Esfahan, på den tiden huvudstad i Persien (Iran) och en av världens största och mest praktfulla städer. Efter kriget ska så många som tusen personer från Finland, mest kvinnor och barn, ha levt som slavar där, enligt berättelser från hemkomna präster. Varför ryssarna rövade bort så många människor

– och särskilt barn – vet vi inte. Kanske var människohandel ett sätt för officerare att tjäna extra pengar under kriget. Kanske vågade man inte ta ombord vuxna män på galärerna; barn var enklare att övervaka och mindre benägna att rymma.

Hela Åland avfolkades

"Psykologiskt kom finländarna aldrig över den stora ofreden. Ända fram till nu hade Finland varit en tätt sammansvetsad del av det svenska rikets hjärtland. Nu var det plötsligt ett förbränt och härjat gränsland, för första gången djupt medvetet om sin egen svaghet och det nya hotet österifrån." Åland avfolkades fullständigt - hela befolkningen flyttade 1714 till det svenska fastlandet, så ända fram till 1721 låg Åland i princip öde. Ålänningarna levde som flyktingar, inhysta på gods och i bondgårdar längs Roslagskusten och vid Mälaren.

Exempel ur flyktinglista (folk från Åland):

9019 Anna Cnutsdotter

fr: Jomala. _Öningeby, mycket siuklig. Ankom d. 1 och hade underhåld till d. 22 Junii.

9020 Margeta Olofsdotter

fr: Jomala. _Norrunde, gammal och länge legat till säng. Inkom d. 1 Junii och nööt underhåld till d. 22 Aug.

9021 Carin Olofsdotter

fr: Jomala. _Öfwerboda, går på kryckior och ligger nu siuk. Ankom d. 1 Junii och nööt underhåld till d. 22 Aug. då hon afwijstes.

9022 Magnus Madeen, Student

fr: Jomala. _Castelholm, gammal, legat på Åland 14 veckor siuk, blifwit af Fienden illa slagen och afklädd ligger nu i frossan. Cronobefallningsman Pihl beräknat dess underhåld if d. 5 Junii till d. 13 Aug.

9023 Maria Carlsdotter, flicka

fr: Finström. _9 Åhr, bägge benen affrusne. Inkom d. 7 Julii och underhålles ännu.

9024 Maria Erichsdotter

fr: Jomala. _föttren förfrusna. Ankom d. 7 Julii och nööt underhåld till d. 5 Sept. samt if d. 17 do till d. 30 Okt. 1743

Frukta för nytt "dalauppror"

På begäran av den svenska adeln sände den ryska tsarinnan Elisabeth närapå tio ryska regementen till Sverige år 1743. 12 000 soldater förlades i östra Sveriges centralbygder. Anledningen var rädslan för en allmän bonderesning efter dalupproret på våren samma år och för att ryssarnas närvaro skulle få danskarna att avstå från ett eventuellt anfall mot ett militärt svagt Sverige. Ryssarna hade kommit med 30 galärer och ett 20-tal andra fartyg till den svenska kusten under senhösten.

Roland Palmquist

NSFFs 35 årsmöte

Inför ett tjugotal medlemmar höll NSFF sitt 35:e Årsmöte i IOGT-lokalen i Norrtälje. Föreningen kunde blicka tillbaka på ett innehållsrikt år med sex olika arrangemang förutom årsmötet. Förutom de sedvanliga mingel- och försommarträffarna anordnade föreningen en offentlig föreläsning på stadsbiblioteket med föreläsaren Bo Lindberg. Ämnet var mödradödligheten i gångna tider med speciell inriktning på Vätö socken. Till detta möte var även medlemmarna i Vätö hembygdsförening inbjudna.

Filmkväll i Estuna bygdegård under Bengt Ericssons ledning och stadsvandring med Mikael Blum stod också på programmet 2014.

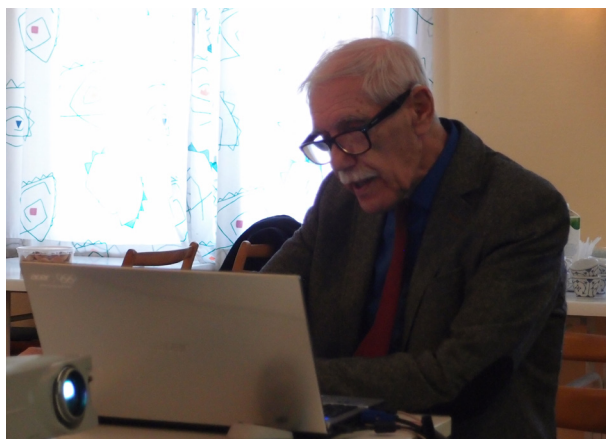
Hemsidan utvecklas förtjänstfullt av föreningens webbmater Björn Bergström. Mycket arbete har Björn lagt ned på att modernisera våra forskarregister och under året har hemsidan haft ca 475 besök per månad med i genomsnitt 1450 nedladdade sidor.

Styrelsen hade budgeterat för en förlust på 3000 kr, men resultatet blev en vinst på 7800 kr, varav 5000 kr får tillskrivas det bidrag som föreningen fick av Roslagens Sparbank för att producera utställningen om Baltiska Slipskivs AB. Dessa medel är således inte helt förbrukade ännu.

Medlemsantalet har varit mycket stabilt över de senaste åren; vid årsskiftet 2014/15 hade föreningen 327 medlemmar varav 26 st familjemedlemmar. Rekryteringen av nya medlemmar har dock gått trögt.

För att uppnå en större flexibilitet rörande rekrytering av styrelseledamöter gjordes en del förändringar i föreningens stadgar. Styrelsen skall i fortsättningen bestå av en ordförande och 4-6 ledamöter. Vidare får styrelsen själv utse webbmater, som således inte behöver ingå i styrelsen.

Efter årsmötesförhandlingarna visade Curt Lundblad ett mycket uppskattat bildspel om sitt eget liv och han uppmanade åhörarna att skriva sin egen levandshistoria, inte bara forska bakåt i tiden.

Mingelkväll på stadsarkivet

Den 12 november höll NSFF sin sista programkväll för 2014 i stadsarkivets lokaler. 26 medlemmar hade hörsammat inbjudan och mött upp till en kväll med kaffe och mingel men också med två kortare programinslag.

Willy Menander talade om ett intressant fall av skilsmässa i mitten av 1800-talet, som han träffat på i sin egen forskning. Under denna tid var det inte så vanligt och heller inte så lätt att få skilsmässa, även om makarna levde i ett äktenskap med träta och osämja.

Urban Johansson och Allan Fahlström berättade därefter om Baltiska Slipskivs AB, som startades 1915 i Häverö-sund. Mer om detta företag finns att läsa i föregående nummer av Anbladet.

Willy Menander visar vilken ana som berördes av det komplicerade skilsmäsoärendet. Foto: U. J.

Frasses frågespalt

Fråga: Bäste herr Frans!

Jag har anlitet en genealog som forskat i min släkt. Han påstår nu att jag är släkt med en känd förbrytare i min hemby (Ovanströssa i Hälsingland), nämligen Folke Plös, gemenligen kallad Batong-Folke. För 12 000 kr har han nu erbjudit mig en atternativ antavla där jag i stället anges som släkt med lantgreven von Brüxelhausen f. 1576 d. ca 1618 från Gelnhausen i Tyskland.

Nu till mina frågor.

Kan detta betraktas som seriös släktforskning? Bör jag ta en snabbkurs i tyska språket för att understryka min härkomst?

Bo-Stig Bardun

Svar: Kära Bo-Stig!

Svaret på din fråga är både ja och nej.

I detta fall skulle jag vilja säga att en djupare generalisering - under rådande omständigheter i beaktande av bristfälligt källäge och eventuella luckor i kunskapen om föregående forsknings proveniens - är vanskelig att göra, dock alls icke omöjlig, men som sagt vanskelig. Tolv tusen kronor kan dock inte ses som ett överpris mot bakgrund av rådande dollarkurs och viss oro på börserna. Språkkurs, nja. Hellre ett bidrag till Frasses donationsfond för fattiga genealoger.

Glöm inte bort att då och då gå in på NSFF:s hemsida.

Där finns många värdefulla register där du kan söka efter dina anföräder.

www.norrtelje-sff.se

Du hittar också reportage och foton från föreningens olika arrangemang.

Där kan du också se vilken litteratur föreningen givit ut som du kan berika ditt bibliotek med.

Olof Jansson - en flitig riksdagsman

Blivande riksdagsmannen Olof Jansson föddes 1792 på Westergården som ligger i Utanbro, Bergshamra. Föräldrar var Jan Andersson f. 1755 och Anna Olofsdotter f. 1754. När Olof bara var 7 år och hans syster Anna 3 år dog modern 1799. Fadern gifte om sig med Cajsa Carlsdotter men paret fick inte några barn. Olof bodde på Westergården då han gifte sig med Anna Jansdotter från Blidö. De nygifna fick sin första son, Johan, när Olof var 23 år gammal och elva år senare föddes sonen Gustaf. Faktum var att paret sammanlagt fick tio barn, men det var bara söner Johan och Gustaf som fick leva vidare, alla de övriga dog i späda år.

År 1837 förvärvade Olof gården Waxtuna, belägen några kilometer söder om Westergården, hans söner var då 22 respektive 11 år gamla. Westergården kom i annans ägo i tio år, 1837-1847, men då återgick den till släkten genom Olofs äldre bror Johan och dennes hustru Anna Catharina Persdotter från Vagnsunda.

Gården Waxtuna

Waxtuna har med säkerhet brukats sedan mitten av 1700-talet. I dag finns där två boningshus, det nyaste är ett tillbygge av en lillstuga. Det gamla stiliga huset ligger vackert med utsikt över Waxtunasjön och en promenadstig ned till båt- och badstället går genom vacker hagmark rik på vår- och sommarblomster. Hagen var fram till 1990-talet betesmark för nötkreatur och senare för en färbesättning. Hagmarken hålls idag öppen från sly så att den får behålla sin karaktär.

Bergshamra och Hästängen

Byarna Bergshamra och Hästängen finns utförligt skildrade i boken "Så minns vi gamla tider". Bergshamra (Bergshammar) är dokumenterat redan på 1300-talet. På 1500-talet uppmanade Gustaf Vasa sina byggmästare att besiktiga den ström i Bergshamraån, som idag i minimerat skick rinner strax norr om Westergården, för anläggandet av en sågkvarn – det som idag heter Kvarngården. Grundavsikten var att där såga virke för fartygsbyggena i Stockholm. Byn utvecklades i rask takt sedan sågkvarnen kom till. Fast det var inte Gustaf Vasa utan sonen Johan III som lät bygga anläggningen. Havsviken som tränger in i centrum av Bergshamra blev snabbt betydelsefull för byns tillväxt. Bönderna fick tillgång till dels en ångsåg och dels en ångkvarn 1893, vilket var ett rejält uppsving för trakten eftersom verksamheten vid Kvarngården då hade upphört. Det blev följaktligen naturligt att anlägga ett båtvarv i den stormskyddade havsviken. Det första varvet anlades redan i slutet av 1500-talet av Johan III. Gästgiverierna och krogarna kom till omkring 1730 vilket medförde att bönderna i trakten blev skyldiga att svara för hållskjuts för en del av vägsträckan mellan Norrtälje och Stockholm, en nog så viktig kommunikationsreform. Den snabba befolkningsökningen påskyndade tidigt tillkomsten av exempelvis skolor och handelsbodrar.

Lite om skolfrågan

Det kan vara på sin plats att titta på skolans utveckling i Länna socken. Hur var undervisningen organiserad vid tiden då Olof Jansson var i skolåldern? Jo, år 1723 stadgades för hela riket att föräldrar och förmyndare var skyldiga att lära barnen läsa och att ge dem kunskap i kristendom.

För Länna socken antogs det första skolreglementet 1758. Vid ett så kallat prosteting 1787 meddelades, att "skola hölls" i bland annat Bergshamra och då fanns också en fast skola i Lännaby. Enligt ett sockenstämmoprotokoll från 1817 fanns det då tre skolmästare i socknen. Folkskolestadgan kom 1842 och då fanns det skolor i Lännaby och i Grovsta.

När Olof kom i skolåldern år 1800 så fanns således någon form av undervisning i Bergshamra. Kanske var det Olofs far, tolvmannen Jan Andersson, som hade tagit på sig den uppgiften. Olof blev i alla fall med tiden en duktig "skrivkarl", som man förr kallade dem som kunde uttrycka sig väl i tal och skrift.

Den sociala utvecklingen krävde engagemang av duktigt folk, som kunde ta på sig att sköta de viktigaste uppgifterna i samhället – skolan, omsorgen och rättsväsendet.

Olof Jansson var en av dem som till en början som nämndeman tog sig an rättsväsendet och därefter gav sig in i storpolitiken. Han lyckades vinna folkets förtroende i ökad utsträckning, vilket så småningom förde honom ända till Sveriges riksdag, vilket kom att vara under hans sista tio levnadsår – 1844-1854.

Riksdagen och styret för riket

Riksdagens arbetsformer ändrades radikalt efter den oblodiga och förhållandevis odramatiska statsvälvningen år 1809 och de nya arbetsformerna bestämdes i 1810 års riksdagsordning. Den kom att gälla fram till 1866 då en ny riksdagsordning trädde i kraft, vilket betydde att den gamla ståndsriksdagen från 1723 var avskaffad. Den nämnda statsvälvningen, vilket enkelt beskrivet innebar, att adeln avsatte Gustav IV Adolf. Den unge kungens uppfostran i Gustav III:s familj hade i hög grad varit bristfällig, och därför var han långt ifrån kapabel att leda landet igenom de svåra krigsåren 1807-1809. Adeln sökte därför en person, som skulle kunna anses äga de egenskaper och kunskaper som krävdes för att styra riket.

Som de flesta minns blev det en av Napoleon Bonapartes mest ansedda marskalkar, Jean Baptiste Bernadotte, som erbjöds och också accepterade att bli Sveriges tronarvinge. Utan tvivel var den tilldragelsen ett anmärkningsvärt och särpräglad inslag i Sveriges historia.

Jean Baptiste blev alltså regenten Karl XIV Johan och under hans regeringstid rådde fred i riket, men med den bakgrund han hade var det helt naturligt att han kom att driva en klart konservativ politik. Några sociala och tekniska framsteg av större mått skedde därför inte

under hans regeringstid. Det blev i stället sonen Oskar I, vilken tillträdde 1844, som kom att starta betydande sociala reformer i takt med den nya tiden i Europa och där Sverige kunde hävda sig väl i konkurrensen. Omfattande järnvägsbyggen är ett exempel på vad kung Oskar lyckades åstadkomma för Sveriges folk.

Några motioner och tal i riksdagen

Riksdagsman Olof Jansson tillbringade åren 1844 till sin död 1854 i ständsriksdagen som representant för bondeståndet. Ständerna träffades regelbundet vart tredje år och dessemellan samlades man till urtima riksdag.

Vad uträttade då Olof Jansson för sin hembygd under denna expansiva tid såväl för samhälle som för näringsliv? När protokollen under 1800-talet hade blivit mer fullständiga, framgår det tydligt hur bondeståndet kloka och kunniga bönder uppträdde. De riksdagsmännen behärskade ju också den svåra talekonsten. Trots ringa skolning, om man nu jämför dem med adelns eller prästerskapets möjligheter, var de skickliga i riksdagsarbetet och de lämnade kvar ett starkt avtryck. En av bönderna var alltså Olof Jansson från Waxtuna, som var med vid åtta riksmöten i mitten av 1800-talet.

Han blev riksdagsman när han var drygt femtio år gammal. Flera tunga uppdrag fick han, bland annat som ledamot i ekonomi- och statsutskottet och suppleant för fullmäktige i Riksbanken. Sammanlagt tog han plats i tolv olika utskott och nämnder. Inte mindre än 25 motioner stod han bakom och han finns antecknad för 90 yttranden. Olof Jansson var alltså en synnerligen aktiv riksdagsman, vald för Sjuhundra, Närdinghundra och Lyhundra härad samt för Frötuna och Länna skeppslag. Mitt uppe i sitt riksdagsarbete avled han dessvärre redan år 1854, 62 år gammal.

Bättre bryggor, första motionen

Här följer utdrag ur "Länna-Bygden" rörande Olofs motioner:

"Hans första motion i riksdagen var förslag om en större brygga vid Blockhusuddens Tull-kammare. »Förhållandena är nu sådana«, skrev han, »att då man skall angöra bryggan måste man kasta ankar 2 till 3 famnar (cirka 3,5 till 5 meter) från landningsstället«. Säkert hade han fått klagomål från de många skärgårdsbor, som seglade till Stockholm med sina produkter. Vidare skrev han en motion med förslag om, att den som upptäcker grövre brott, såsom mord, dråp, rån och tjuvnadsbrott, skulle av staten vidkännas de kostnader man haft. Detta om den brottslige ej har några medel."

Invändning mot postskjutsningen

En annan fråga Olof Jansson tog upp gällde postföringen på landsbygden. Han yrkade bättre ersättning för postskjutsar och avslutade ett anförande i riksdagen den 15 december 1847:

"Jag anser likväl, att postföringen, som nu är ålagd vissa dertill anslagna hemman, utgör en bland de mest betungande skyldigheter, och att de fördelar, som därmed besvärade hemman hittills blifvit förunnade, ingalunda svara

mot detta mödosamma onus, äfvensom att frågan om förändring uti postföringssättet eller förhöjd ersättning för postskjutsningen bör ihågkommas..."

I en annan del av sitt tal sade han följande:

"... utan bör betraktas såsom ersättning för posthemmans-bondens skyldighet att ständigt i och för postförslingen stå tillhanda med folk och dragare i hvad väglag och väder som helst, deraf hans landtmannagöromål måste stå efter; och hans hemman eller jordbruk vanvårdas."

Under Olof Janssons tid hölls det också auktioner på landet. Dessa fick inte hålla på längre än till klockan 21 på kvällen och därför kom han med ett förslag, att man skulle förlänga tiden till kl. 22. Olof motiverade i detalj varför tiden borde utsträckas. Han trodde inte att detta skulle förorsaka oväsen eller "oordentlighet", däremot skulle bönderna hinna med sina gårdssysslor innan de gick till auktionen. En annan fördel vore att kunna slutföra auktionen på en dag och slippa återupptaga den nästa morgon klockan 7 då bönderna var upptagna med sina gårdssysslor.

Debatt om brännvinet

Ofta diskuterade riksdagen brännvinets skadeverkningar och husbehovsbränningen vid den här tiden.

Den 6 september 1854 (bara 10 dagar före hans död) var det stor debatt om en begränsning för försäljning av brännvin. Många talare deltog och bland andra Olof Jansson. Han tillhörde dem som yrkade avslag på fabriksbränningen och gav detaljerat räkneexempel på hur olösam husbehovsbränningen då skulle bli för bönderna. Vidare hävdade han att superiet inte skulle minska, utan som han sade:

"Brännvinsfloden skulle komma att strömma lika stark, om icke starkare ifrån de många tusende ångbrännerier, som förslaget gillat och stadfäst."

Om riksdagsmannen från Länna försvarade husbehovsbränningen så var han även den, som tog ställning för dem som blev orättvist behandlade och hade det sämre ställt i samhället. Ett uttryck för detta är en motion om att den så kallade "fattigavgiften" i samband med upprättande av bouppteckning inte skall uttagas om skulden är större än tillgångarna. Så här avslutar han sin motion:

"Vare långt från mig att vilja försnilla något ifrån de fattiga, men då ett sådant förhållande, som jag här ofvan nämnt, inträffar; anser jag det vara obilligt, att en sådan afgift skall utgå, då ingenting finnes i huset, som sterbhuset kan säga sig ega, utan allting tillhör kreditorerna, hvarav blir en följd, att de sistnämnde måste af sine medel betala till de fattige, om de ock på sina fordringar skulle blifva aldrig så mycket lidande."

Riksdagsresor, arbetsmiljö och rösträtt

Resan med häst och vagn från Waxtuna till Riddarholmen i Stockholm, ca 55 km, tog säkert en dag i anspråk. Olof hade tillgång till s.k. hållskjutsar som

ålades bönderna redan på 1730-talet. Det var vägkro-garna och gästgiverierna som var etappmålen. Färden gick via Roslagskulla, Åkersberga, Roslags-Näsby och Stocksund till Ridderholmen där Rikssens Ständers Hus låg. Olof kunde också ha färdats ganska bekvämt med någon av de segelskutor som angjorde de större bryg-gorna på sin färd till Stockholm.

Arbetsförhållandena i lokalerna beskrevs av en tjänste-man, som arbetade i nya Riksdags-huset på 1930-talet, som en plåga för alla; usel ventilation, brist på frisk luft, dåligt värme-system och iskallt drag som var riskabelt för hälsan. I maskinmästarens dagboksanteckningar för den 10 mars 1875 står det:

”15 ½ gr. i kammaren. En riksdagsman anmärkte att för ungefär 8 dagar sedan hade ett så starkt drag kommit från golfvet och gått uppåt ben och lif att han blifvit illamående deraf. Skedde troligtvis den 3 mars då ingen ventilation kunde erhållas för den avstängda vattenled-ningens skull.”

Maskinmästarens journal är en enda lång klagovisa från riksdagsmännen.

Riksdagsmännen fick själva lov att ordna sitt boende under sessionerna – helst då inom promenadavstånd till riksdagshuset. Buss- och spårvägstrafik fanns ju inte i mitten av 1850-talet. De första spårvagnarna kom först i slutet av 1870-talet. Vid antagandet att tillägget avsett för kost och logi låg på 400 kr per session (fem månader) för ledamöter från landsorten så fanns det knappast utrymme för några större utsvävningar. Fast säkert var Olof Jansson utrustad med ett rejält matskrin på resan. Kanske är det rent av det skrin – daterat 1850 – vilket har gått i arv och som finns kvar än idag.

Själva riksdagsarvodet under de fem sessionsmånaderna (januari – maj) var år 1865 för stockholmare 1 200 kr och för landsortsbor 1 600 kr. Inflationen var troligen så gott som obefintlig de tio åren dessförinnan så man kan anta att det gällde även för Olof Janssons del.

Ståndsriksdagen sammankallades enbart vart tredje år, med undantag av kortare urtima ting. Olof Jansson deltog i fyra riksmöten och fyra urtima ting och kan därför ha kvitterat ut cirka 10 000 kr inklusive traktamenten under sina tio år som riksdagsman.

Hur det gick till då ledamöterna fick sitt arvode är beskrivet i Gösta Julins bok ”Herr Greve och Talman” och det torde ha gått till på samma sätt år 1850.

”Den 10 varje månad var det i gamla tider avlönings-dags för ledamöter och personal i tvåkammarriksda-gen. Då kom två tjänstemän från riksgäldskontoret på Drottninggatan under skratmåsarnas störttykningar tågande över Riksbron mot riksdagshuset. De kånkade var och en på en stor plåtlåda med skramlande hänglås. Lådan innehöll avlöningarna i kontanter för kamrarnas ledamöter. Några eskorterande livvakter eller pansarbi-lar för penningtransporten behövdes på den tiden inte.” Citatet fortsätter:

” Var och en av ledamöterna kvitterade ut sitt igenklist-rade avlöningskuvert med arvodet i nya ovikta sedlar och blanka mynt. Endast ett par storjordbrukare och

företagare hade så god ekonomi att de särskilt anhöllit att få arvodet insatt på bank.”

Vilka röstade då in Olof Jansson?

Det föreskrevs i författningstexten att röstberättigade till riksdagsval skulle äga bildning, duglighet och infly-tande. Dessutom var ekonomin avgörande för att erhålla rösträtt. Vid den tiden hade bara cirka fem procent av landets 3,5 miljoner innevånare rösträtt, varför arbetare och småbönder aldrig nådde upp till sådan status. Kvin-norna var dessutom helt undantagna. Det skulle ju dröja ända till 1921 innan kvinnorna fick möjlighet att rösta. Inom valkretsen Sjuhundra, Närke och Lyhund- ra häraderna samt Frötuna och Länna skeppslag (mellersta och södra delen av nuvarande Norrtälje kommun) fanns det tydligen tillräckligt med bönder på medelstora jord-bruk som lyckades få med Olof Jansson på valbar plats på riksdagslistan.

Alltsedan jag träffade min hustru för 70 år sedan, och jag då lärde känna hennes kusiner och sysslingar på hen- nes mors sida, har samtalet ibland kommit att handla om denne riksdagsman – en verklig centralfigur i släkten. Mycket tack vare många och intressanta samtal med Inger Eriksson i Waxtuna har jag kunnat pränta ner den här berättelsen. En god vän – Roland Palmquist i Mora, Bergshamra – har hjälpt mig att redigera det material jag samlat och skrivit.

Vid besök i Waxtuna har jag under åren naturligtvis påmint om Olof Jansson via den gamla oljemålningen i salen, där han sitter iklädd vadmalsjacka och med allvarligt och bestämt ansiktsuttryck. Mitt intresse för att försöka levandegöra honom som riksdagsman – så vida skild från att vara bonde på ett skogsjordbruk i Rosla- gen – väcktes då jag fick ta del av hans insatser för sin valkrets i ståndsriksdagen.

Jan-Olof Liljeroos

Jubileumsfirande

Lördagen den 9 maj kl. 13.00 firar Björklinge- bygdens Släktforskarförening 30 årsjubileum med musik, föredrag och lättare förtäring.

Detta sker på Furliden, Södra Långåsvägen 10, Björklinge.

Om du vill vara med på festligheterna måste du anmäla dig till Solveig Brundin Eriksson senast den 25 april:

tel: 018-37 09 86 eller mobil 073-346 14 40 eller på epost: solveig.brundin@telia.com.